

Overweging bij Genesis 29,31 – 30,8

Laatst zat ik op een bankje bij een zandbak waarin een moeder speelde met haar dochtertje. Het kind – ze zal een jaar of drie zijn geweest, denk ik – stopte ineens met het scheppen van zand waarmee ze al een hele berg had gemaakt en keek haar moeder indringend aan.

“Mama, ben ik lief?”, vroeg ze. “Natuurlijk meisje”, zei de moeder, “natuurlijk ben je lief; alle kinderen op de speelzaal vinden jou aardig en opa en oma zijn ook dol op jou.” “Maar jij, vind jij mij lief, mama?”, zei het meisje terwijl ze haar armen om haar moeders nek sloeg. “Natuurlijk vind ik jou lief, dat weet je toch?”, antwoordde de moeder en gaf haar dochter een dikke zoen. “Dan is het goed”, zei het meisje en scheidte verder alsof er niets was gebeurd....

Maar er was natuurlijk wél iets gebeurd. Het meisje had de belangrijkste vraag in een mensenleven gesteld: “vind je mij lief, hou je van mij?” En gelukkig was het antwoord positief, in woord én daad. Maar wat als het antwoord op deze vraag negatief is, en bij herhaling negatief blijft? En wat als er niemand is om de vraag te beantwoorden? Dat kan een mens diep raken en heel onzeker maken, want wat is erger dan het gevoel te hebben er niet toe te doen? Wat is er erger dan je ongeliefd te weten?

Zo begint ons verhaal over Lea en Rachel vandaag. Lea werd gehaat, zo staat er. Ik denk dat we dit mogen lezen als beschrijving van hoe Lea zich voelde. Jacob, haar man, maar ook die van Rachel, voelt meer voor die laatste. En dat doet pijn. Voor Lea is het alsof ze er niet toe doet, dat haar bestaan geen betekenis heeft zolang Jacob niet van haar houdt, haar niet kan zien als iemand die waardevol is als de vrouw die ze is. Het pijnlijke is dat ze meent daar niets aan te kunnen veranderen... of kan ze dat wel? In die tijd was dé manier om als vrouw van waarde te zijn in de ogen van je man, ervoor te zorgen dat hij zonen kreeg. Ja, alleen zonen want die werden beschouwd als de erfgenamen en als degenen die de rol van de vader als familiehoofd moesten overnemen. Gelukkig ligt dat nu meestal anders en zijn zowel dochters als zonen zeer welkom.

God ziet het verdriet van Lea, staat er, en opent haar baarmoeder en daarmee de kans op waardering en respect. De God zoals die in de Hebreeuwse bijbel geschetst wordt is degene die opkomt voor en de kant kiest van mensen die niet in tel zijn, die niet geliefd worden, van de verliezers. Gods zien gaat uit naar de ongeziene, want ieder mens heeft het nodig gezien, geliefd te worden; dat zit zo ‘ingebakken’ in de schepping.

Lea baart kinderen, zonen, en wel vier achter elkaar. De eerste drie beschouwt ze als erkenning door God die haar ziet, hoort en verbondenheid laat voelen, dat wat ze zo mist bij Jacob. De geboorte van de vierde wordt niet meer verbonden met de pijn van het ongeliefd zijn. Die pijn is nu vervangen door een danklied: “De Heer heeft mij gezien en onverwacht ben ik opnieuw geboren en getogen”.

Mooi voor Lea, die omslag, maar ook voor Rachel is er een omkering opgetreden. Wanneer in een samenleving één norm bepalend wordt voor hoe mensen gewaardeerd worden, dan leidt dat meestal tot een tweedeling. Of het nu draait om het opbouwen van een mooie carrière, om zelfredzaamheid, om succesvol zijn op welke manier dan ook – het draait erop uit dat sommigen slagen en anderen mislukken. Ziedaar de tweedeling die er door heel de geschiedenis heen voor heeft gezorgd dat er mensen zijn die de pijn voelen van het mislukken, van het niet geliefd zijn, van het niet ertoe doen. En die pijn groeit vaak uit tot jaloezie, jaloezie die heel wat relaties tussen mensen vergiftigd heeft.

Rachel wordt jaloers op Lea. Zij was weliswaar Jacobs grote liefde, maar als ‘zonen baren’ bepaalt of je ertoe doet, wat is die liefde dan waard en hoe pijnlijk is het dan als je geen kinderen kunt krijgen. Ik denk dat vrouwen van alle tijden met een kinderwens die niet vervuld is, Rachels pijnlijke kreet maar al te goed begrijpen: “En nu, zonen voor *mij*”. Jacob kan die pijn nauwelijks verdragen, hij zou Rachels verdriet graag wegnemen, maar hij staat machteloos. We staan vaak machteloos bij problemen, bij pijn van dierbaren die we niet op kunnen lossen. Jacob kan moeilijk bij de pijn van Rachel zijn en richt in plaats daarvan zijn eigen pijn op haar: “ik ben God niet, was het maar waar” (maar dat laatste zegt hij helaas niet). Ook Rachel zit in de oplossingsmodus: ze laat haar slavin Bilha in haar plaats de moeder worden van zonen voor Jacob. De geboorte van die zonen ziet ze als een teken dat God ook haar verdriet gezien heeft en ook haar recht heeft gedaan. Maar voelt ze dat echt zo? Ik vind het opmerkelijk én pijnlijk dat bij elke geboorte benadrukt wordt dat Bilha, de slavin van Rachel, de moeder is. Het zou me niet verbazen als het verdriet van Rachel maar ten dele is verdwenen met deze zonen, want “zonen voor mij” zijn het niet. Die komen later, met Jozef voorop, nadat verteld wordt dat God ook Rachel heeft *gezien*. Pas nadat God de ongeziene gezien heeft, nadat de wond echt getoond is, begint de heling totdat de pijn draagbaar is geworden en er een litteken overblijft.

Er is uiteindelijk maar één vraag van levensbelang voor een mens: word ik geliefd, gezien, gehoord? Voel ik me opgenomen in een kring van mensen, doe ik ertoe? Voor ons mensen is het ondragelijk te moeten leven zonder een positief antwoord op die ene vraag en zolang we dat antwoord niet krijgen, blijven we ernaar verlangen, erom bedelen, een leven lang, soms tegen beter weten in. We kunnen niet anders, mensen zoeken naar de eeuwigdurende Liefde waaraan ik het woord 'god' geef. Ieder mens verdient het om zich – al is het maar één keer in zijn of haar leven – gezien, gehoord, geliefd te weten en dat onvoorwaardelijk, zonder dat je ergens aan hoeft te voldoen. Jij bent voldoende(e). Het verhaal van vandaag herinnert ons eraan dat wij elkaar die ervaring van God, van je geliefd weten, echt gezien zijn, kunnen geven. En het gaat nog een stap verder: er wordt op ons een appèl gedaan om niemand uit te sluiten van die liefde die God is. De Liefde ontwortelt alle verdeeldheid, alle rivaliteit tussen mensen. Dus niet pas als je zonen baart, als je succesvol bent of pas als je zelfredzaam bent, tel je mee, want dat leidt onvermijdelijk tot een tweedeling met winnaars en verliezers. Dat is waar mensen zich steeds weer toe laten verleiden en dan kan God niet anders dan de zijde van de verliezers kiezen en het geweten van de winnaars verontrusten. Wat zou het mooi zijn als dat niet nodig was, als niemand van de Liefde uitgesloten is. Vandaag de dag dreigt een nieuwe tweedeling, en de splijtzwam is nu of je al dan niet gevaccineerd bent. Wie niet gevaccineerd is, dreigt er straks niet meer bij te horen, die wordt geweerd uit bepaalde plekken in onze samenleving. Voor je het weet hebben we een tweedeling die mensen straks uitsluit van bepaalde vormen van zorg, van sommige banen, of van leningen en ga zo maar door. We weten nu al aan welke kant van die tweedeling God zich zal tonen als de ziende. Ik hoop van harte dat het niet nodig zal zijn, dat we juist in de crisis waarin we ons nu bevinden niemand uitsluiten van de Liefde die voor alle mensen van levensbelang is, en onvoorwaardelijk. Zou dat mogelijk zijn? Met Judith Herzberg zeg ik: "Laten we dat maar eens proberen". Moge het zo zijn.

Hans Lammers

Maart 2021